

Coloquio con Alba María Rodríguez

Moderador: Ana Boullón

Participantes: Luz Méndez, Alba María Rodríguez, Víctor F. Freixanes,
Margarita Fontán, Lino Cendón, Olga Nogueira

Ana Boullón

Se alguén quere facer un comentario, este é o momento.¹

Luz Méndez

Vou facer unha pregunta nada filolóxica, máis musical, porque creo que non se falou nada da música. Non sei ata que punto os rapaces ás veces se sorprenden de que haxa este tipo de expresión musical galega, que non sei se eles coñecen moito. Ás veces dáme a sensación de que toda a produción musical de hoxe en Galicia é un pouco descoñecida, sobre todo para rapaces desas idades. Ao mellor algún máis adolescente xa sabe algo mellor o que hai, pero... Se non lles sorprende, se o relacionan con outras expresións tipo *rap* ou cousas máis modernas que eu xa non sei nin nomear, gustaríame saber a túa opinión.

Alba María

Si, é certo que non falamos moito da música pola temática da xornada, pero xoga un papel fundamental. Primeiro, no que comentei na adquisición do ritmo, das sílabas... Despois, para que se perciba dunha forma moito máis lúdica. A música, neste caso a música popular, para eles está vinculada a... Non estamos facendo unha clase aburrida, imos cantar, imos divertirnos. Dalgún xeito está incluso vinculada á gamificación, é unha especie de xogo para eles e elas. Neste caso, que entres na aula como formadora externa cantando non lles sorprende. Probade, se sodes profes habituais —eu fágoo—, a cantar na aula de forma habitual, [e veredes] como vai cambiando a súa percepción. Ao principio din “Isto que é?”. E segundo, probade a rapear na aula, tamén, se vos atrevedes. Eles vanse afacendo, entón xa van pedindo. Por exemplo, agora estou vendo morfoloxía. “Vale, profe, explicaches os morfemas derivativos e os

1 <https://youtu.be/fA6nVoeaRp0?si=D7diOe81Tmd0-1BZ>

flexivos, agora rapéanolo”. E eu: “Vale, claro; que base queredes?”. Entón ao conseguir improvisar pois rapéase a teoría, que é exactamente a mesma, o que pasa é que eles van contestando. Sinálaslles, pois facemos unha estrofa en que acabe eu dicindo “O morfema derivativo”, e entón eles din “-rivativo”, eles participan así.

De feito, en moitos obradoiros de romance, cando preguntamos “Que estiven facendo?”, ao principio sempre algún responde “Rapear”, eu digo “Igualíño, case”. Cando facemos obradoiros de improvisación oral tamén, moitos din “Rapear”. Identifican que é algo así, que hai unha preeminencia do ritmo moi importante. Entra moitísimo mellor, realmente. Están como desautomatizando unha poesía que, se non fose pola música, ao mellor non sería tan amena nin tan fácil de entrar. E unha vez que entras por aí, méteslles terminoloxía ou o que sexa, eles están así: “Dáme máis”. O que sexa. Éntralles todo. De feito estaban moi interesados, todas esas ideas que vimos de vincular (os topónimos, a súa realidade, darlles outras novas historias), é porque todas esas ideas son deles e delas. Entenderon moi ben a orixe das cousas e gústalles moito saber que hai debaixo do que vimos, non?

Ana Boullón

É que a etimoloxía é fascinante. O problema é que non todos os docentes temos esa formación musical necesaria para transmitir eses coñecementos, sobre todo a estes ciclos formativos, pero realmente a música revélase como unha ferramenta boísima para introducir todo tipo de contidos.

Alba María

Claro, realmente se non sabemos, por exemplo, a melodía —non sei se puxen enlace, podedes buscalo tamén en YouTube—, aparece vinculada por exemplo a moitas regueifas. Podedes buscala, podedes poñérllela, non tedes por que cantala vós, pero iso si que podedes facelo; sodes docentes en ensino medio, tedes unha estrutura e ensinádeslles a melodía, que a cante outra persoa nun vídeo, se vos dá vergoña cantar, se non sabedes cantar e todo iso, pero o resto si que podedes facelo. E esta é unha das grandes cousas que quero transmitir: isto pode facelo calquera docente. Non temos que ser aquí os Einstein da literatura de tradición oral, non temos que ser as Madonna da lírica popular. Podemos ser persoas incluso tímidas que consigan levar a cabo esta actividade de forma moi exitosa, ademais. Anímovos a non subestimar o voso alumnado, poden facelo.

Víctor F. Freixanes

Primeiro os meus parabéns a Alba e ás persoas que están arredor destes proxectos porque o que demostran é a creatividade e a imaxinación do profesorado cando se enfrontan a materias mesmo, ás veces, que non son doadas de asimilar polo alumnado.

Aquí, falando con Antón Santamarina, os dous recordabamos que cando eramos nenos nós deprendemos a táboa de multiplicar cantando, e os ríos e os cabos da Península Ibérica cantando. E cantabamos como tolos a táboa. Había aquel disco de Maginet Pelacañas que dicía “Siete por siete”, atascábase nun sete e, se non entraba a música, non era capaz de saber $7 \times 7 = 49$. Pois é unha iniciativa importante.

Cando era neno e baixabamos desde o instituto de Pontevedra todo pola rúa Real e pasabamos pola praza de Abastos cara á miña casa no río, alí estaban os cegos cantando as historias, e era esa mesma música.

Alba María

Claro, é que é iso.

Víctor F. Freixanes

Recordo a Álvaro Cunqueiro, a Manuel María e a Trapero Pardo que me confesaron que eles escribían as letras, viñan os cegos á redacción do periódico alí ao *Faro de Vigo*, e dicíanlle a Álvaro Cunqueiro: “Póñame isto”; traíanlle o *Crimen*, porque eran todos os crimes —non é por nada, que Gonzalo [Navaza] é amigo meu, que o quero moito—, pero todos os crimes eran de Lalín, de verdade que os de Lalín tiñan unha sona...! Cando eu era neno, alí na praza da Feira de Pontevedra, todos os cegos eran de Lalín ou de Silleda, había algún de Silleda, pero sobre todo de Lalín. E Álvaro Cunqueiro dicía: “viña alí o cego, traíame o periódico e dicíame: «don Álvaro, volto a semana que vén, póñame isto en verso»”. Entón don Álvaro poñíallo en verso. Manuel María dicía que lle pagaban 1 000 pesetas na editorial Celta de Lugo, que era onde imprimían. Ou sexa, que había todo un negocio de industria cultural da época que consistía niso, na tradición oral.

Isto todo aos rapaces quedalles moi lonxe, pero o outro día —e remato— un dos meus fillos contoume que en Santiago de Compostela, na facultade de Ciencias da Comunicación, o venres ou así, houbo un certame de regueifas en galego cunhas 400 persoas alí metidas. El dicía: “non é regueifa, é *rap*”, pero era

exactamente o mesmo, improvisando unhas e outras. Todo en galego. E había un *mocerío* alí importante. Ou sexa, que eu creo que é por onde temos que ir... Isto non substitúe outras técnicas nin outras fórmulas pero, repito, os meus parabéns a Alba e a aqueles cegos das historias da miña Pontevedra, que sempre eran todos uns criminais e eran sempre daquelas terras de arriba, antes de que fixesen a autoestrada. Logo veu Cuíña e xa resolveu todo.

Alba María

Do que fala Freixanes é da liga Ceiba Rimas, de *rap* en galego.

Margarita Fontán

Eu son mestra de primaria e si que parto sempre de canción popular galega para introducir a literatura galega e o achegamento a moitos espazos xeográficos, lugares de Galicia, e si que lles gusta cantar, aínda que non sexa na liña do que ultimamente é máis moderno. No momento en que se lles introducen outras cancións —eu que sei, “Catro vellos mariñeiros”, “A saia da Carolina”, o que sexa— si que lles gusta, si que aprenden, e si que a partir de aí estudamos gramática, ortografía, toponimia, onomástica. É moi interesante. E despois evidentemente algúns non temos tantos dotes para o canto, pero si que estamos empezoando a atrevernos no tema da rima, de rimar, de que eles rimen; e agora, como dicía o mestre, co tema da regueifa estamos iniciando nós tamén. Pero si que é factible ter, incluso desde idades moi temperás. Desde primeiro de primaria xa pode introducirse o tema da lingüística incluso, e coñecemento e achegamento á lectoescritura a partir do cancionero tradicional galego. Así que, eu polo menos na miña experiencia de moitos anos, si que o fago. Eu veño facéndoo.

Ana Boullón

Un exemplo máis de como se pode utilizar este recurso en todos os niveis educativos e do eficaz que pode ser a utilización da música e das rimas para isto.

Lino Cendón

Simplemente dúas preguntas rápidas. Unha: con este tipo de actividades conseguídes confrontar un pouco a resistencia de rapaces castelanistas por parte dos pais ou por parte deles? E se me podes dar o nome do vídeo de YouTube.

Alba María

O vídeo de YouTube onde podedes atopar a melodía deste romance? A melodía deste romance aparece se buscadeis “regueifa”, “Pinto de Herbón”, “Luís o Caruncho”, por exemplo, que son os dous grandes, os mestres regueifeiros, podedes atopala alí. É a máis estendida para obradoiros. Se buscadeis “obradoiro de regueifa” con Luís, por exemplo, con Luís o Caruncho, aparece esta melodía, aparece en moitos lugares.²

En todo caso podes utilizar calquera melodía tradicional, porque todas seguen esta estrutura. Incluso algunhas melodías que non son tradicionais galegas, ou melodías baseadas en estruturas tradicionais. Podes utilizar “Malamente” de Rosalía, por exemplo, entra ben.

A saia da Carolina
ten un lagarto pintado,
cando a Carolina baila
o lagarto dálle ao rabo.

Entra perfecto. É dicir, non sexades, digamos, demasiado estritos, porque dentro da tradición oral tamén entra a creatividade, e isto é moi importante que o digamos. O romance é un grandísimo exemplo de que a transmisión quere variante. Entón variar é tradicional tamén. Non variar é museoloxía, que tamén está moi ben, pero variar é perfecto e crear cousas novas é perfecto. Coñecer o que se creou antes vinculando esas cousas novas é perfectísimo.

Olga Nogueira

Queríache dicir que na parte esta da música, se a nós non nos dá por cantar, ou non o sabemos facer, ou cremos que non o sabemos facer coa suficiente competencia, en todos os centros hai música tamén. Temos compañeiros e compañeiras de música que normalmente fan un labor moi bo en primaria. No meu caso, cos meus fillos están cantando seguido, usan moitísimo a música tradicional. Mais en secundaria tamén. Éntralles no temario. Entón pódese buscar tamén a colaboración, a interdisciplinabilidade con este departamento, co de música, e así tamén ten unha continuidade este obradoiro nas clases de música, o que aquí se faga.

2 <https://youtu.be/TxHPZyUWYrc?si=Hq05qf2kbftjQ6->

Incluso en moitos centros xa hai emisora de radio, poderían gravalo. Ás veces en música tamén lles poñen despois base e fan outras cousas. Porque, se cadra, as regueifas non lles chegan a todos, ou non a todos por igual, mais encántalles cantar. As batallas de galos, os *slams*, están aí tamén e por veces, con meterlles aí tamén o galego, acabas tendo o mesmo resultado que na improvisación.

Gústalles moito bailar tamén. O departamento de educación física ten tamén o baile tradicional no seu temario. Outra cousa é que non o fagan, e que ás veces lles haxa que recordar que tamén está aí. Porque xa se pode despois ampliar un pouquiño isto e turrar un pouco por aí.

Só era iso, o apuntamento da interdisciplinabilidade.

Alba María

Claro, moi interesante o que comentas, Olga. Porque si que é certo que traballar desde distintos campos que inclúan distintas materias é fundamental. Nestes obradoiros o que máis queremos é deixar a semente. Aquí che deixo isto para que despois amplíes, para que despois teñas a curiosidade, para que despois o alumnado pregunte: “Profe, cando volvemos facer isto?”, por exemplo. É certo que despois de facer un obradoiro, sexa de regueifa, de brindo, de romance ou de poesía escrita, se o profesorado se engancha e intenta contaxiar outro profesorado, ampliar a outras disciplinas e facer un produto final (o que comentabas de metelo na radio do centro), difundilo a outros cursos... aí está a clave do éxito dunha proposta como esta. Realmente é un prisma con moitas caras.

Ana Boullón

O da multidisciplinabilidade é realmente unha cousa interesante, porque aquí nestas xornadas se teñen contado outras experiencias pedagóxicas onde se implican profesores de todo o ámbito educativo: de coñecemento do medio (polo das árbores e dos montes), o de debuxo, xeografía... A onomástica é unha materia multidisciplinar de base. Entón, ademais de música, que foi no que hoxe puxemos a incidencia, hai moitas outras materias que se prestan para facer seminarios deste tipo desde moitas perspectivas.

Creo que hoxe foi o máis musical de todos os que vimos e que complementa moi ben todas as cousas que estivemos vendo. Espero que vos servise de inspiración aos profes e mais aos que vos estades preparándovos para profes.

Alba María

Tamén estou preparando uns vídeos con melodías, en que canto algunha melodía coa estrutura, coas sílabas, “tara-rara-liro-liro”, así, con varias, para que teñades ese recurso. Pero como comenta Olga, realmente ide ao profesorado de música dos vosos centros, se sodes profes, e preguntade. E se non saben, van ter que informarse, porque tamén hai moita tradición clásica no profesorado de música. Preguntade, traballade en equipo, como dixemos antes.

Ana Boullón

Moi ben, pois poderíamos seguir, pero é hora da actuación musical, que empezará nuns minutos. Grazas a todos pola vosa participación.